

HAZAR'DAN KUBANA NOGAY ELLERİ FROM KAZAN TO KUBAN NOGHAY TERRITORIES



Konya Nogay Türkleri Derneği tarafından düzenlenen Kafkasya'ya gezi yazısını web sayfasında gördüğümde gideceğimize ben de inanmıyordum. Çünkü yıllardır bu tür gezilere niyetlenir fakat bir türlü hayata geçiremezdik. Bu da onlardan biri olacak diye beklerken pasaport ve resimler istendi. Gönderdik. Bilet ve vize paraları da istenince işin ciddiyeti ortaya çıkmaya başladı. Gene de uçağa bininceye kadar bu işe inanmamıştım.

Yıllardır özlemini çektiğimiz yerlere gitmek bu günlerde nasip olmuştu.

Gürcistan'da savaş vardı ve Dağıstan, Gürcistan'la sınır komşusu idi. Bu değil de, asıl yıllardır niyetlendiğimiz bir şeyin bir aksilik çıkıp ertelenmesi ihtimali canımızı sıkıyordu. Telefonlar ediliyor, ilgili yerlerle görüşülüyor, en nihayetinde sorun yok.

Gideceğimiz gün hazırlıklarımız tamam. Biz, Ankara'dan ben (Muharrem YILMAZ), Ankara dernek başkanı Celalettin ERBAY, Hamza YILMAZ, Emre YILMAZ. Konya'dan dernek başkanı Abdurahman BERKCAN, Hasan BENLİ, Mehmet AKTAN ve Eskişehir dernek başkanı Yavuz Mansur AKYOL olmak üzere sekiz kişi.

İstanbul'da Sabiha Gökçen Havaalanı'nda buluştuk. Her şey hazır. Uçağı bekliyoruz. 21.30'da uçmayı beklerken 23.55'te uçacağımızı öğrendik. Bu arada İstanbul'dan Necdet ÖZEN ağabey bizi yolcu etmeye geldi, çok sevindik. Onunla biraz sohbet ettik, zaman geçirdik. Bizimle gelmek istediğini fakat sağlık sorunları olduğunu, ata topraklarına çok selam götürmemizi söyleyerek yanımızdan ayrıldı. Uçuş saatimiz geldi. Uçağa bindik. Dağıstan havayollarına ait bir uçak, bavul ticareti yapan kadınlar ve yolcuların çoğunu da bunlar oluşturuyor. Uçak tıklım tıklım ve koltuklar daracık. İlk defa uçağa binmeme rağmen bana bile tuhaf geldi. Nihayet uçabildik... Yaklaşık 2 saat 15 dakika havada kaldık. Mohaçkale'ye indiğimizde saat 02.30 civarındaydı. Pasaport geçişi oldukça yavaş yapılıyor. Bavul ticareti yapan kadınlar

önde biz arkada saatlerce bekledikten sonra nihayet pasaport kontrolünden geçebildik. Bu arada geçen süre 5 saatti.

Bizi Terekli Mektep'e götürecektir minibüse bindiğimizde saat 8'e geliyordu. Şoför, bir görevli polis ve mihmandarımız Şamil. Şamil Konya'da okumuş, Terekli Mektep valiliğinde çalışan bir genç. Organizasyonda onun emeği de var. Yolda bize sağı solu göstererek bilgiler veriyor. Yolumuz uzun, yaklaşık 230 km. İlk dikkatimizi çeken her taraf dümdüz, bir tek tepecik bile yok; yol boyunca da böyle. Yol, tek şerit asfalt, idare eder durumda.

TEREKLİ MEKTEP

Dümdüz yollarda ilerlerken sağa sola merakla bakıyoruz ve:

- Burası Nogay mı?

- Şurası neresi? gibi sorularla giderken sınırlardan geçiyoruz. Sınırlarda görevliler kimlik, pasaport kontrolü yapıp geçişlere öyle izin veriyorlar. Sınır derken, Dağıstan, özerk cumhuriyet olduğu için yolumuz Çeçen sınırından geçiyormuş. Tekrar Nogay sınırına gelince bizi Nogay polisler karşıladı. Onları görünce biz çok tuhaf olduk tabii. Burada biraz oyalandı, Onlarla sohbet ettik. Bir polise "*Tuvalet kayda?*" diye sordum, sanki aynı köydenmişiz gibi, "*Mına anyakta*" diye gösterdi. İlk karşılaşmam bu değildi, yeri gelmişken, havaalanından çıkarken beni biraz geç çıkarmışlardı, bizi karşılamaya gelenler arasında kimlerin olduğunu bilmiyordum. Çıkışta, merdivenlerden inerken bizi karşılamaya gelen polis "*Cıberdi me?*" dedi. Ben hem şaşırdım, hem de bizi karşılamaya gelenlerden birisi olduğunu anlayarak "*cıberdi, cıberdi*" dedim.

Kendi Nogaylarımızın kontrolünde bir yere geldiğimiz için, hem kendimize güven gelmişti, hem de gururlanmıştık. Artık Dağıstan'da bir Nogay sınır karakolunda güven içindeydik. Neşeyle oradan ayrıldık.

Terekli Mektep'e geldik. Valilik önünde durduk. Valilik binası, büyük bir park içinde. Parkın kapısı, kemerli bir taş duvar ile yapılmış. Süslü bir demir kapı. Kapının kemer kısmında, kartal ve atlı bir Nogay savaşçı figürü var.

Valilik binasına girdik. Bir masa etrafında oturduk. Şamil, valinin yarın geleceğini, vali yardımcısı Necmeddin Bey ile muhatap olacağımızı söyledi. Tanışma, ikramlar, dinlenme derken Necmeddin Bey "*As işeyik, sona tınşayırınız*" dedi.

Yemekten önce Terekli Mektep müzesini gezdik. Müze, üç oda bir salon büyüklüğünde bir yer. Nogay giysileri, resimler, kitaplar, alet edevat, Nogay kahramanları, şairler, ressamlar ve hayvancılık burada önemli olduğu için büyük bir merinos koç doldurulmuş olarak sergileniyor. Resimler çekildi, video görüntüleri alındı. Gezerken yanımızdakiler bize bilgiler verdi. Buradan muhtarlık binasına geçtik muhtardan çalışmalarla ilgili bilgiler aldık.

Yemek yiyeceğimiz yere yürüyerek gittik. Burası ev mi, lokanta mı anlayamadık. Sonradan lokanta olduğunu öğrendik.

Yemekte et ağırlıklı olmak üzere en az on çeşit vardı, herhalde. Masada bol salata, bol meyve suyu, maden suyu vs., hatta *Nogay şay* bile vardı. Koyunun kellesini pişirmişler, bir tabakta getirip ikram ettiler. Bir Nogay geleneği olduğu için önce en yaşlımız olan Mansur Bey bir parça aldı, sonra bizler birer parça aldık. Yemekte içki de geldi fakat biz içmediğimiz için diğer günler masaya içki koymadılar. İçene de içmeyene de saygıları sonsuz. Yemek neşe içinde geçti. *Inkal* yedik, *kazan börek* yedik, *sorpa* içtik. Yemekte kalkıp konuşma, hoş geldin deme adetleri gereği Necmeddin Bey ve Murat Bey kalkıp bize hoş geldin konuşması yaptılar. Bizden de Abdurahman Abi konuştu.

Tınşaymağa Vali yardımcısı Necmeddin Bey'in evine gittik. Evin hanımı gayet nazik ve güler yüzlü. Sekiz kişiyiz ve hepimize yatacak bir yer hazırlamış. İki üç saat uyuduk. Kalktık duş almak isteyenler için içeride ve dışarıda duş yerleri var. Duş yeri ahşap kabin şeklinde yapılmış. Tuvaletler de genelde ahşap kabinler şeklinde, yani kanalizasyon yok. Yemek hazırlanmış, yemeğimizi yiyip bir düğüne katılacağız.

DÜĞÜN (ТОУ)

Akşam düğün salonuna vardık. Düğün başlamak üzere, gelenler masalara yerleşiyor. Masaların üzeri yiyecek içeceklerle dolu. Aynı bizde olduğu gibi ortada oyun pisti, gelin damat yeri, müzik çalınan bir yer ve düğünü yöneten yetenekli bir kişi...

Modern bir Nogay düğünü. Gelin-damat geliyor, dansla başlıyor. Ara sıra gelin ve damadın yakınları nasihat edici konuşmalar yapıyor, gelin ve damadı evliliğe hazırlıyorlar. Müzik eşliğinde Kafkasya'ya has oyunlar oynanıyor. Akrabalar gelini piste çıkarıp oynuyor, eline para sıkıştırıp gidiyorlar. Böyle bir adetleri var. Düğüne gelenler, bir kadın bir de erkek yazıcıya para (düğün hediyesi) veriyor, onlar da birer deftere not alıyorlar. En az bin ruble verildiğini öğreniyoruz. Yakınları arasında beş binden fazla verenler de oluyor veya altın hediye ediyorlar. Bu arada rubleye *manat* diyorlar. *Akşa* diyenler de var. Yemek servisi düğün sahibinin yakınları tarafından yapılıyor. Düğün bitene kadar servis sürüyor; en az on-on beş çeşit yiyecek gelmiştir, herhalde. Bu arada bizi de anons ettiler. Abdurahman Abi ve Celalettin dayım birer konuşma yaptılar. Oyunlarda Kafkas halk oyunları izleri varsa da, Nogay oyunlarında genelde eller havaya fazla kaldırılmıyor, aşağıda ahenkli bir şekilde sallanıyor.

Eve dönüyoruz. Bizi yatıya (*konakka*) buranın veteriner başı olan Mavluddin götürüyor. Emre, Hamza ve ben. Burada da misafirperverlik had safhada. Yatıyoruz.

Sabah kahvaltı hazırlanmış. Kahvaltıda bile et hazırlıyorlar. Kızartma, haşlama şeklinde. *Nogay şay* eksik olmuyor. Çayı mutlaka kaymakla yapıyorlar, bizim gibi süt katmıyorlar ve süt katılan çayı çaydan saymıyorlar. Mavlu'nun (Mavluddin'e *Mavlu* diyorlar) iki kızı var; biri evli diğeri bekâr. Evde olan kızı üniversite öğrencisi. Zaten çoğu üniversite mezunu. En azından bizim tanışıklarımız öyleydi.

KÖYLERE (AVULLAR) GEZİLER

Mavlu neşeli bir adam. Bizi valilik binasına getiriyor. Vali gelmiş, tanıştık. Adı, Raşit Genç. Dinamik, kırk yaşlarında. Eski Dağıstan Başbakan yardımcısı Narbek 'in oğlu olduğunu öğrendik. Vali bize buralara yatırım yapılmasını, hatta gelip yerleşilmesi gerektiğini anlattı. Programımızın nasıl olacağını konuştuk. İlk gideceğimiz yerler *ölükler* (mezarlıklar).

Edige Avul ve Tatlı Bulak *avul*'larının mezarlıklarını dolaşıyoruz. Yollar toprak ve bakımsız. Mezarlarda ilk dikkati çeken her taşa mutlaka ay yıldız mevcut. İslam'ın ve Türklüğün sembolü olan ay yıldız, bizim bayrağımız olmadan da buralarda taşlara işlenmiş. Daha doğrusu yüreğimize, beynimize işlenmiş. Mezar taşları çok uzun, neredeyse insan boyunda ve taş işçiliği mükemmel denecek derecede. Süslü yazı ile Arapça yazılar var. Tarih, ölenin ismi



**Terekli Mektep Rayon
Başkanı Raşit**

gibi şeyler. *Tabın-tamga* olanlar mutlaka taşlara işlenmişler, olmayanlar da var. Bizim köylerin mezar taşlarına işlenen *tabın*'ları bir deftere çizip götürmüştüm; bunlarla uyuşanlar var fakat kimdir, nedir? Tam olarak bilmek ve anlamak çok zor. Atalarımız buralardan geçmişler ve kurdukları uygarlıklar tarihe mal olmuş.

Gezerken bir şey dikkatimi çekti buradaki hemşehrilerimiz mezara başları açık olarak kesinlikle girmiyorlar. Şapkaları yoksa en azından bir mendille başlarını kapatıyorlar. Mezarlara çok saygılı davranıyorlar. Dua ile girip, dua ile çıkıyorlar.

Bu mezardan çıkıp eski yerleşim yeri olan Beşterek *Avulu*'nun kurulduğu alana geldik. Avulun sadece yeri kalmış. Buradaki Nogayların Anadolu'ya göç ettiklerini söylediler. Kim bilir, belki buraya gelen sekiz kişiden birilerinin ataları burada yaşamışlardı. Nogay sürgünü o kadar karmaşık olmuş ki genelden özele inmek oldukça zor. Yani, nokta adres tespit etmek çok zor olacak, kanaatindeyim. Daha önce buraya Türkiye'den gelenler olduğunu ve buraya gelip ağlaştıklarını söylediler. Tabii ki buralara gelip, ata topraklarımızı görüp gözlerimizin yaşarmaması mümkün değil. 82 yaşında bir *atay* mezara girerken dua okudu. Bize şarkılar söyledi. Dillerini anlamamak mümkün mü?

KART ATAY'DIN MEZAR DUASI

*Hassatan azal marhumalar,
Hassatan azal marhumatlar,
Yatkan yerleriniz yarık bolsun, ya Alla
Kunalarınız cengil bolsun, ya Alla
İmanlarınız yoldas bolsun, ya Alla.*

Onlar burada biz Anadolu'da 120–140 yıl ayrı kalmışız ve yıllar sonra komşu köye gelmiş gibiyiz. Bu da bizim duygularımızı kabartıyor.

Nariman Avul'a geldik. Burada köylüler okula toplanmış bizi bekliyorlar. Okulu gezdik öğrencilerin yaptıkları resimler, el işleri, ahşap işler çok güzeldi. Nogayca eğitim de alıyorlar.

Toplanan köylüler şiir, şın, şarkı söylediler; merak ettiklerini sordular biz cevapladık. Biz sorduk, onlar cevapladı. Aynara Nurgişieva, buralı şair ve ses sanatçısı. Sade bir köylü kızı gibi köylülerin arasından kalktı geldi. Söylediği Nogayca şarkı hala kulaklarımda çınlıyor.

Tabday boldu keligim,

Kokirekti buzup vurdı yuregim.

Keldi kundu aylandırıp, yakşıga

Uyken suvum kışkey yaşavga

Keldin, oylandırdın,

Menim basımdı aylandırdın.

Endi yeller esse de,

Ademler ne dese de,

Men yırlayman saga yırımdı.

Kundey bolup yalkıradı yıldızlar.

İrdi de keşeden katkan buzlar.

Yansarayga aylandı, menim uyum.

Keldi kışkey yaşavga, uyken süyüm.

Keldin, oylandırdın,

Menim basımdı aylandırdın.

Endi yeller esse de,

Ademler ne dese de,

Men yırlayman saga yırımdı.

AYNARA NURĞİŞİEVA



Bu kız aynı zamanda şiir de yazıyormuş. Kitabını imzalayıp bize verdi. Yemek faslına geçildi. Anlatmaya gerek yok, organizasyon mükemmel. Gene et başta olmak üzere kuş sütü eksik diyebilirim. Nogay gelenekleri her yerde aynı. Misafiri yemek yedirmeden evden çıkarmak ayıp sayılıyor. Okulun bayan öğretmenleri de hizmet ediyorlar. Masanın etrafında dönüp duruyorlar. "Şay işesinizbe?" veya "Orus şay ma, Nogay şay ma?" Normal çaya bizim gibi "seker şay" ya da "Orus şay" diyorlar. Misafire hizmet etmek, büyük keyif veya kendilerine bunu bir onur olarak görüyorlar. Bu da onları daha da yüceltiyor.

Valiliğin yaptırdığı un fabrikasını gezdik. Bitme aşamasında. Fabrikayı Konya'dan getirip kuruyorlar. Buralarda bu tür şeyler oldukça az. Makineleşme, komünizmden sonra kendi hallerine terk edilince gerilemiş. Yeni yeni bir şeyler yapılmaya başlanıyor. Yatırım için uğraşmak çok zor ve külfetli. Dışarıdan malzeme desteği olsa gelişme çok daha hızlı olacak.

MERİNOS KOYUNLAR

Merinos koyun çiftliğine, çöle gideceğiz. Koyunların yetiştirildiği çiftliğe geldik. En iyi koyun yetiştirenlerin heykelleri dikilmiş. *Batırlar* diyorlar bunlara. *Batır* sadece savaşçı savaş kazanan kişiler değil, çalışkan insanlara da, milletine faydalı olan kişilere de *batır* denmeli. Komünizm döneminde bu tür insanları ödüllendirmişler, madalyalar vermişler, heykellerini dikmişler. Güçlerini, bilgilerini başka işlerde kullanmasınlar diye, olsa gerek.

Koyunları görmek için yayılım yerine gideceğiz. Çöl gibi yerlerden geçerek yaklaşık 8–10 km yol gittik, yollar kum, etraf yavşan ve buna benzer otlarla kaplı. Koyunların olduğu alana geldik, koyunlar otuyorlar. Merinos koyunlar, daha çok yünü için besleniyorlar. Cins koyunlar. Çiftlik sahibi bize bilgi verdi. Sağ kulağına babasının numarası, sol kulağına anasının numarası yazılıyor, cinsleri korunuyor.

Çoban, atla geziniyordu. Ata binmek için izin istedim ve bindim. Bir tur attım. Bizimkiler de hemen, "biz de binelim" dediler. Onlar da ata binerek resim çektirdiler.

Çiftlik evinde bize gene sofralar hazırlanmış; yemek yedik, *sorpa* içtik. Zalimkan kobuzla şarkılar söyledi. Dinledik. *Nogay şay* şarkısı ve başka şarkılar söyledi. Güzel de konuşuyor, çok hoşumuza gitti...



Çobanın atına bindik

- *Bızım Nogaylar her zatta bar. Birlik etbege kerek, "Kimnin arbasına mınsen, onun yırın tınla."*

- *Bırlıktı bızbadan, halkı uşun yureğı avruytaan adem kerek.*

- *Mine siz mında tüz niyetben kelgensiniz. Buringi ata babalarınızın yerlerin koreyik dep, adetlerin, yürgen yerlerin, otlakların, zatların... Bızım Karanogaylar 2–3 yüzyıl bolgan bır adetın de cok etgen yok. Kaytıp toy etgen, konak algan, kaytıp sıy etgen, barı zatın da saklap algan. Adetlerimiz kalgan.*

Zalimkan

"İyttin kuyrugun kessen börü bolmaydı. Nogaydı kaytıp etsen de, o Nogayman dep yuredi" dedi. Kobuzuna davrandı.

*Ekı at yektım arbaga,
Sarı suvga barmaga.
Sarı suvdan kelgende,
Seni alıp kaytbaga.
Senin anan bar edı,
Ekı kozu kara edı,
Senı maga bermege,
Amanatı bar edı.*



"Mına bu yetsanlardın yırı" dedi Raşit. "Menim toyda bir yır aytıbedin o kayday edı" dedi.

Zalımkan, biraz düşündü. Boğazını temizlemek için öksürdü:

*On bes yasta ok yaldırgan zaman ay,
Onlap atka el kondurgan zaman ay.
Aldıngıday korkensız dep kok togay,
Koturunşu togay kop Nogay.
Heey Edige, Edige kerek Edige.*

"Sozlerin mıtkaman" deyip başka bir şarkıya geçti. Bu da *Şal Kızı*'den.

*Şalkap bolmay, şan bolmaz,
Şaga da bolmay biy bolmaz.
Yaz kununde kıs bolmaz,
Yalgız söylep bas bolmaz.
Şagalamay yürük atlar yuvurmaz,
Şagalamay yürük atlar yuvursa,
Kardan salgan kala bolsa buz almaz.
Kartayganda yas bolmaz,
Kıyın bolmay tınıs bolmaz.*

Dağıstan çok düzlük bir yer. Mohaçkale'den Terekli Mektep'e kadar her yer dümdüz demiştik ya, buradaki otlaklar biraz dalgalı arazi. Ot bol, yavşan bol. Koyunların etleri bu yüzden lezzetli oluyor. Fakat toprak yerine çöl kumu çoğunlukta, bazen tamamen kum yollarda ilerlemek durumunda kalıyoruz. Sohbet ve yemek bitti. Geri döndük.

Sabah tekrar Valilik önünde toplanıyoruz. Terekli Mektep Tiyatrosu bize oyunlarından bir kesek sundu. Oyunun tamamı Nogayca ve oyuncuların hepsi Nogay. Oyun çok hoşumuza gitti. Oyunun adı *Kaynana*; gelin kaynana ilişkisini anlatan komik bir oyun. Oyunun sonunda oyunculardan bir erkek sanatçı *Şorabatır*'dan bölümler okudu. Narbike, bize tiyatro hakkında bilgiler verdi. Yangın geçirmiş ve inşaat devam ediyor. Yangının izleri hâlâ görülebiliyor. Karakas Avulu'na gideceğiz dendi. Yola çıktık.

KARAKAS AVULU

Köye geldik. Köy büyük. Bir cami inşaatının önünde duruyoruz. İnşaatı gezerken köylüler gelmeye başladı. Muhtar, imam, yaşlı, genç toplandılar. İnşaat hakkında bilgiler aldık. Yardım az olduğu için inşaatın yavaş ilerlediğini söylediler. Aslında bir kampanya düzenlense, Türkiye'den de yardım gönderilse çok güzel olur. Buradaki kardeşlerimiz, Nogaylarımız dini konulara aç, dini bilgisi olan kişi sayısı oldukça az. İslam'a başka gözle bakan insanlar var. Aynı zamanda radikal İslamcılardan etkilenenler olduğu söyleniyor. Camide yaşlı teyze ve amca

diyar dedikleri şarkılardan söylediler. Şın söylediler. Teyze *bozlav* ayttı. *Bozlav* ölülerin arkasından kadınların, genelde doğaçlama söyledikleri ağıt.

Kazgery Atay:

*Kırdan tavup men keldim,
Atlı şavup diyar.
Kalay aruv aytasın,
Ebın tavup diyar.
Sızın üymen bızım üy,
Arada şolpaş diyar.
Kışkırmaga iyalsan,
Kolundu bılgı diyar.*

Ayye:

*Oynaganım kulgenım,
Basar esge diyar.
Ekı aylanıp bır kelmez,
Yas onbesge diyar.
Ay aynadın yarığı,
toy bolsaken diyar.
Kuru toydan ne payda,
Şın bolsaken diyar.*

*Akba senın kıygenın,
Kokbe senın kıygenın.
Oynamasın kulmessın,
Yokba senın suygenın.*

Kazgery Atay:

*Men yanına kelgende,
Kulumsurep turasın.
Men bır sözler aytkanda,
Baska sözge burasın.
Dararayray dararay,
dararayray dararay.
Kalay aman boladı,
Yalgız bolsan yaşavda.
Yuregın aruv yayraydı,
Birev bolsa yanında.*

derken Ayye' yi gösteriyor, gülüşmeler oluyor.

Ayye de az değil:

Yaman kart, neteyim men seni, diyor.

Bunun üzerine Kazgery Atay:

Men tamařa bolaman,

Koydan şıkkın karınga.

Ozum bolsam yaman kart,

Işım tolu sarınga,

ıye cevap verince, gene gülüşüyoruz.

Kazgery Ata açılmaya başladı:

Yıımdı yırtığı bolsa,

Yasıl cıppen yamarman.

Bu yırlarım yaramasa,

Baskaların yırlarman.

Ayye de:

Ne Karaysın kozume,

Maga taęıl sen tuvul.

Menim yarım řetellerde,

Santulgařta kem tuvul.

Kazgery Atay:

O uřade bır keme,

Menim kemem tuvu eken.

Ak tatarlı uyken kurkta,

Menim tenim tuvu eken.

Ayye:

Aktadım baradı dep,

Toktadım keledı dep.

Senin esıne kelmesın,

Menı şın eledı dep.

Kazgery Atay:

Aklar da bar kokler de,

Yıren baskalarda bar.

Sen kelmesen kop tuvul,

Senden baskalar da bar.

Ayye:

Bar bosa alavıy, kordunme? diyor.

Kazgery Atay, "Yırlayım." diyor:

*Aman desem aman saga ne deyim,
İnanmaysın sende bolsa yuregim,
Alıp berıp onu kimge bolama,
İnanmay dep sende dese yuregim,
Senden alıp onu kimge bereyim.
Alıp berıp onu kimge bolama,
Yade bosa yürek tasba kalama.
Yade bosa yıdrıkşaplı yürekti,
Yüz adamga paylamaga bolama.
Yürek berıp yürek alıp kımım bar,
Kısım barma seni koyup bermege.
Eger suysen sen kısıge karama,
Nege dosum tuz kuyasın yarama.
Sen tuz salsan ok atarman kım sala,
Sen almagan ay konglumdu kım ala.
Oylasıp et etgen ısındı dosum.
Oysuz etsen ayagina şırmalar.*



Şın ve yır aytgan Atay mınan Ayye

Ayye, "Bu yoşup bola yatır, yasarıp bola yatır" diye espriyi patlatıyor. Kazgery Atay devam ediyor:

*Ekı gozum imtiladı toktavsız,
Yarık kunde senin taza yuzune.
Eger seni men suyemen oylavsız,
Peşın yavap sosu benim sozume.*

*Eger seni korgen yerde katalıp,
Tastay katıp tayalmayman yanında,
Suygenındı soramaga uyalıp.
Men kalaman keşelerde yukumdan.*

Ayye bozlav söylüyor; söylerken kaybettiği çocuğu aklına geliyor. Oldukça hüzünleniyor.

Gene de latife yapmadan edemiyor. "*Alla kımsege korsetbesın, endı mınavday kartlarga salam da bermeymen*" diyerek bitiriyor.

Muhtar Resul'ün evine gidiyoruz. Evin önüne uzunca bir masa kurulmuş. Yemekler gelinceye kadar sohbet faslı oldukça keyifli oluyor. Herkes merakla birbirine bir şeyler soruyor. Muhtarın babası hastaymış, yatağa mahkûm. Bizi, o da merak etmiş, yanına gittik, biraz hal hatır sorduk. Memnuniyeti gözlerinden okunuyordu. Ve işte yemek; gene her şey sofrada. Burada koyunu bir kuyu kazarak içine koyup pişirdikleri yöntem olan *kureley* yapmışlar çok lezzetli olmuş, haliyle. Yemek için fazla bir şey söylemeye gerek yok. Geleneksel Nogay adetleri gereği, kuş sütü eksik desem, yeterli olur herhalde. Yemek yerken, bir amca:

"*Buyurunuz konaklar, sıpirtınız bızımkıler, degen söz sizde bar ma?*" diye soruyor. Biz de gülüşüyoruz.

Yemek yediğimiz çatala *sıs* diyorlar. Çok alçak gönüllü ve kibar davranıyorlar. Bu kadar misafirperverlik bizi rahatsız ediyor. Ezilmek duygusuyla diyorum; yani bu kadar hürmet altında ezildiğimizi hissediyoruz. Ama onlar adına çok seviniyoruz. Gelenek, görenek ve ananelerini unutmamışlar. Bunca sene ezilmişler, horlanmışlar ve asaletlerinden, Nogaylıklarından hiçbir şey kaybetmemişler. Şu üç günlük dünyada her şeye rağmen saflığın, temizliğin, insanlığın abidesi olarak buralarda yaşıyorlar. Buralara geldiğimiz için kendimizi şanslı sayıyorum. Daha önceden gelebilip, akrabalarımızı da bulabilseydik ne kadar güzel olurdu. Ama kime baksam ya akrabam, ya da yakınımış gibi geliyor. Bu da bize teselli oluyor, en azından.



Kureley

Köyün mezarlığına gittik. Mezarlığın giriş kapısında bizi gene ay yıldız karşıladı. Gene *tabınlar*, gene mükemmel işçiliği olan mezar taşları. Kuru otların arasında gezerken, bir sürü çil keklik havalandı; arkalarından bakakaldım ve bir an köyümüzün mezarlığında sandım kendimi. Uzun mezar taşları olmasa kendime gelemeyecektim. Vali yardımcımız Necmeddin Bey'in ailesinin mezarları da buradaymış. Onlara da Fatiha okuduk. Yeni mezar taşlarına Kiril alfabesi yazılar ve ölenin resmi de konuyor. Bu, Ruslardan geçen bir gelenek olsa gerek. Eski mezar taşlarının üzerinde, Arapça yazı, ay yıldız, tabın-tamga dışında bazılarında makas, tespih, ibrik, topuklu ayakkabı oyulmuş. Ölenin kimliğini, mesleğini, statüsünü anlatan işaretler olsa gerek. Mezar taşlarına *bastas*, *sın tas*, *bas kazık* gibi isimler veriliyor. Hepsini de kullanıyorlar.

Tekrar Terekli Mektep'e dönüyoruz. Valiliğin önündeki parkta dinleniyoruz. Buranın yaşlılarından olan Balbek adlı bir amcanın evine gidiyoruz. Balbek Ata bize eskilerden anlatıyor. Bu arada Balbek Ata'nın gözleri görmüyor, görme özürülü. Anlattıkları Nogaylarla ilgili şeyler. Tarihi sıralama olmadığı için bir baştan, bir sondan epeyce anlattı. Teşekkür edip ayrılıyor. Oraya yakın bir evi göstererek "*Kadriye'nin evi burası*" diyorlar. Kadriye, genç yaşta öldürülmüş bir Nogay kadın şair. Buralarda Kadriye'den bahsederken saygı ile bahsediliyor. Bu tür kişilere çok önem veriyorlar.

Bugün de dolar bozduramadık, kontör alamadık, telefon edemedik ve hiçbir alışveriş yapamadık. Ya çarşı açılmamış oluyor, ya da geç geldiğimiz için kapanmış oluyor. Veya buradakiler bize para harcatmamak için böyle söylüyorlar. Çünkü bir şey istediğimizde, hemen bulup getiriyorlar. Ev sahibi olarak misafire para harcatmak istemiyorlar, gibi bir hisse kapılmaya başladım.

Konak bayımız Mavlu'nun evine gidiyoruz. Biraz dinleniyoruz. Yatsı namazı yaklaşıyor. Cami yakın olduğu için, camiye gidelim, diyoruz. Ben, Emre, Hamza camiye gidiyoruz. Camide üç genç namaz kılıyorlar. Biz de kıldık. Namaz kılarken müezzin de geldi. Namaz bitti. Gençlerle ve müezzinle tanıştık. Müezzin bizi medrese dedikleri yere götürdü. İmam ve diğer gençlerle tanıştık, öğrenciler yaz tatilinde olduklarından onları göremedik. Aralarında Avar olanlar da var. Avarlara *tavlı* diyorlar. Din birliği, Avar ve Nogayları birleştirmiş. Türkiye'de okuyan bir genci getiriyorlar. Genç bize tercümanlık edecek güya ama biz söylediklerinin neredeyse tamamını anlıyor. Onlar Rusça, biz Türkçe katmadığımız sürece problem yok.

Evler ve sokak araları çok düzenli yapılmış. Ama yol yok, ara yollar çok bozuk, arabalar çukurlara bir giriyor bir çıkıyor. Doğalgaz boruları yerüstü tesisatı olarak döşenmiş. Tesisatın önüne yol veya herhangi bir engel geldiğinde köprü gibi üstten aşmışlar, yeraltından değil. Gaz ucuz, elektrik ucuz. Sularına pek alışamadık ama evlerde sular akıyor. Benzin yaklaşık 1 dolar civarında. Gece sokaklarda yatan ineklerle karşılaşabilirsiniz.

STAVROPOL'A GİDİŞ

Bu sabah yola çıkıyoruz. Başka yerleri de görmek üzere, Stavropol ve Karaçay Çerkez cumhuriyetlerine gideceğiz. Ev sahibemiz bize *laksa şorbası*, tavuk eti ve salatadan oluşan kahvaltı hazırlamış. Kahvaltı ettik. Hazırlandık. Yola çıkacağımız için bavullarımızı da yanımıza aldık. Valiliğe geldik. Bavulları bizi götürecek olan minibüse yerleştirdik. Tam yola çıkarken Türkiye'den olduğunu söyleyen bir genç ve Nogay eşi geldi. Bizim geldiğimizi duymuş. Onunla ve eşile ayaküstü sohbet ettik. Samsunlu olduğunu ve Moskova'da çalıştığını söyledi. Terekli'den evlenmiş.

Yola çıkarken bizi, uzun yola çıkıyormuş gibi uğurladılar. Gerçi yolumuz da pek kısa sayılmazdı. Terekli ile Karaçay Çerkez arası 400–450 km imiş. Yanımıza su aldık, hava sıcak. Pek de düzgün olmayan yollardan Stavropol sınırına doğru yola çıktık.

Minibüsün şoförü, bir polis de yanımıza sivil olarak bindi. Yolda Zalimkan da bize katıldı.

Epey bir yolculuktan sonra sınıra geldik.

APRAMTÖBE AVULU

Sınırdaki bizi Apramtöbe köylüleri karşıladılar. Pasaport kontrolü gene oldukça yavaş yapıldı. Sınırı geçtik. Apramtöbe avuluna geldik. Bizi bir grup köylü burada bekliyordu. Mescitlerini gezdik. Çok güzel camiler yapmışlar. Minareleri bizim alışık olduğumuz minareler gibi değil ama üstlerindeki alem ve ay yıldızı görünce yüreğimiz kabarıyor. Köylülerle resim çektiriyoruz. Sohbet ediyoruz. Bir köylü yanıma yaklaştı.

- *Mına navdı Şalkıyız aytgan:*

*Karangıda tuvgan edim, tangdır dep,
Tan şolpanga karadım men, aydır dep,
Tengizlerge kirgen edim, saydır dep,
Dongız etin kapkan edim, maydır dep,
Mırza gızın algan edim, baydır dep.
Bal ayaktan şay işgen edim, baldır dep,
Tav biyedi yıkkan edim, taydır dep,
Nogayıma yır şıgardım, paydır dep.*

Bir evde yemek hazırlanmış, güya hafif şeyler olacaktı, masa donatılmış. Atıştırdık.

Buradan oldukça hızlı geçmemiz lazım. İlerideki köylüler bizi yollarda bekliyorlarmış. Ama gene de oyalanmamak mümkün değil.

Köyü gezerken köylülerin arabalarına bindik. İkişer, üçer dağınık olarak bindik. Hamza ve beni arabasına alan Alıbek adında genç bir köylü, yanında da onun yaşlarında adının Bahavdin olduğunu öğrendiğimiz bir genç daha var. Bizi diğer köye kadar götürüp, uğurlayıp gelecekler. Yollar stabilize ve engebeli, bu yollarda 100-110 km hızla kullanıyor arabayı.

Yola çıkmadan köyün ilköğretim okulunu ve kreşini geziyoruz. Kreşe *bala bavı* diyorlar.

Kreşte hepsi bayan öğretmenlerden oluşan bir grup karşılıyor bizi. Çok neşeli bir grup. Tanışma faslından sonra kreşi gezdik. Çok düzenli yapılmış bir yer, çocuklar için her şey düşünülmüş. Eğitim Rusça, fakat Nogay gelenek göreneklerini de öğretiyorlar. Kamera ile çekim yaparken, bayan öğretmenlerden biri "*Aruv karanız belkı bırev tabarsınız o yakta*" diye espri yapıyor, diğerleri gülüşüyorlar.

Buradan da neşe içinde ayrılıyor. Alıbek gene süratli. Yolda giderken anlatıyor: "*Biyday şaşaman, aldığımızdaki senege, biydaydı şaşıp acıge baryakpan.*"

Çiftçilik yapıyormuş. Geniş arazileri varmış. Durumu oldukça iyiye benziyor. Bu arada bindiğimiz araba Chavrolet Cip. Bu taraflarda arazi biraz daha çiftçilik yapmaya müsait. Hem hayvancılık hem de çiftçilikle uğraşıyorlar.

Diğer köylülerin bulunduğu bir alana geliyoruz. Büyük bir kalabalık bizi bekliyor. Büyük bir meydana otağ gibi bir çadır kurulmuş. Uzunca bir masa hazırlanmış, masanın üstü meyve, içecek, yiyecek ne varsa doldurmuşlar. Çok da düzenli...

Köylüler sıraya geçmiş bekliyorlar. Başlarında Zavurbek. Buranın en zengin kişisi. Aynı zamanda, kooperatif gibi bir birliğin başkanı. Köylüleri tanıtmaya başlıyor. Önce yaşlılar, sonra yetkili kişiler. Değişik arabalarla geldiğimiz için bir grubumuz daha gelmemişti. Bunu söylediğimizde, *"keler olar da keler. Mına nav bizim yas ükenımız Orazalı 78'nşı yasında, er kun tangla 7 km koşuna baradı koşunnan, 7 km kaytıp keledı yayav"* diyerek esprili bir başlangıç yapıyor. İsimleri sayıyor: *"Mınav Arslan, imam. Mirtazalı, bu bizim avıldın mollası Batırbek, bu bizim yırlavşımız da biyitetanıma da Biytulla. Bu bizim rayon başkanı Agalı. Bu Saparalı avuldasımız. Bu rayonda tavuk kustun basüykeni"* diyor. Gülüşüyorlar. *"Bu mal doktorumuz. Bu, Allabermesın, Nogaylar kışkey boladı diydiler, Nogaylar üyken de boladı (adam bir hayli irice) Tavşanbek. Bu bizim zanitatlar barda onun bası Rasul. Bu yas üken koşumuz Resulla, koydan neden anlaydı. Mıne Turklerdın bası İstanbulov Amırcan"* diyerek birini gösteriyor. O da *"menmen"* diyor. Biz de kendimizi tanıttık. Tanışma bitti. Karışık sohbet başladı. Köylülerle konuşurken, Nogaycağı düzgün konuşursak, hayran hayran, *"Taptaza nogayşa söyleydi"* diye hayranlıklarını dile getiriyorlar ve bu çok hoşlarına gidiyor. *Tazasuv, taza söyleydi*, temiz, saf anlamında kullanılan bir terim. Bu terim bizim de çok hoşumuza gidiyor.

Yemek hazır. Masalara geçiyoruz. Yemek yerken, köylüler kalkıp konuşmalar yapıyorlar.

Oturanlardan biri, *"Konaklar bizde bir Mirtazalı Akay, bir avuş soz aytayım diydi"* diye başlattı. Mirtazalı Akay, *ana tılım, Nogay tılım* diye bir dördlük söylüyor. Oturanlardan diğer birisi; *"Ne şıksa yetsanlardan şıgar"* diyor, alkışlıyorlar. Sonra *"Yemboyuklarman Yetişkullar ne zat biledi?"* diye devam ediyor. Gülüşüyorlar.

Diğer bir köylü olan Biytulla:

*Ayt deseniz aytarman,
Bilgen yırımdı ayaman,
Sız menı koş korgende,
Men yırımdı yırlayman.
So yırlarımdın işinde,
Nogaylarımdı maktayman.*

Tavşan Akay da:

*Koy kelır kozi mınan,
Ayagın tozu mınan
Ekı suygen ayrılır,
Duşbannın sozu mınan.
Yakşa yerden suv aldım,*

*Akılay kumganıman.
Kaygımızdı kımga tınglav,
Indemey turganıman.
Kılcarımdan kan tamlar,
Koydun semızın soysam.
Papagım cavluk bolsun,
Seni özlege koysam.*

Konuşmalar, yemek derken Zavurbek araya girip, yaptıkları kuzu gömme gibi bir yemek çeşidi olan *kureley* den bahsediyor. Burada da yapmışlar. Karakas Avulda yemiştik. *Kureley* geliyor. Parçalanıp masaya koyuyorlar. Onu da *sıpırttik*.

Kurdukları çadırı inceliyoruz. İçine *tör* dedikleri bir kanepa yerleştirmişler. Kanepa, üçlü koltuk büyüklüğünde ama oturma yeri iki kişilik bir yatak kadar büyük. Üstüne çıkılarak bağdaş kurup oturuyorsunuz.

Biraz daha gezindik. Çaylar hazırlanmış. Çayla birlikte, bizim pasta börek *maylı kalakayın* bir çeşidi olan *katlama* koymuşlar. Başka yiyecekler de var. "Daha şimdi masadan kalktık" desek de "yok, yiyeceksiniz" diyorlar. Çayları da içiyoruz.

Çayları içtikten sonra Zavurbek 'in inek çiftliğini ve buğday ambarlarını geziyoruz. Çiftlikte 400 baş inek varmış, süt inekleri, bize burada soğuk süt ikram ediyorlar, tadı hala damağımda diyebilirim. Zavurbek, koyun da besliyormuş; koyunların sayısı da bir hayli var. Buğday ambarları devasa, 7500 ton buğday olduğunu söylediler. Bu işleri yapmak için 400 kişi çalıştırıyormuş.

Bizi buraya getiren diğer köylülerle vedalaşıp (Alibek ve Bahavdin), dinleneceğimiz ve akşam kalacağımız eve geliyoruz.

NOKUSARTEZYEN AVULU

Resul'ün ve onun bacanağının evine geldik, çantalarımızı yatacağımız odalara yerleştirdik. Duş aldık. Biraz dinlendikten sonra, bir masa başında sohbet başladı. Hemen kavun, karpuz kestiler. Biraz sonra yemek hazır dediler. Daha yediklerimizi sindirememiştik.

Yemekten sonra Zavurbek geldi, masa başı sohbe devam. Gece saat bire kadar konuşuldu.

Neler yapılabilir, ticaret yapabilir miyiz? Kız alıp, kız verebilir miyiz? Nogaylık ve karşılıklı iki halkı nasıl bir araya getirebiliriz veya en azından birbirinden haberdar hale getirebiliriz gibi konuşmalar yapıldı. Geç vakitte, yorgun ama içimiz kıpır kıpır bir şeyler hissederek, ne olduğunu anlamak ve anlatmak çok zor, yattık. Gece herhalde çoğumuz rüyasında, Nogay çöllerinde, uçsuz bucaksız bozkırda, dörtnala at koştururken görmüşlerdir kendilerini.

Sabah kalktığımızda ev ve aşane ile arasındaki boşluktaki masada kahvaltının hazırlanmış olduğunu gördük. Kahvaltımızı yaptık. Buranın mezarlığına Celal Dayım ve Emre gittiler. Tabın-tamga durumlarını onlar inceleyeceklerdi. Biz de hazırlandık ve minibüsümüze

binmeye başladık. Vedalaşma faslından sonra yola koyulduk. Zavurbek ve bir kişi daha bizi yola kadar uğurlamaya geldiler. Biraz daha gidince durduk. Zavurbek'le de vedalaştık. Tam minibüs hareket edeceği sırada Zavurbek, açık olan camdan, "Nogaylığınızdı mıtbanız!" diye bağırdı. "Nogaylığımızdı mıtseydik buralarda ne işimiz vardı?" diye geçirdim içimden.

Karaçay-Çerkez'e doğru yola koyulduk. Biraz ilerledikçe hafiften dağlık alanlar görülmeye başlandı. Tarlalar ve ekim alanları çok büyük. Bir ucundan diğer ucu görülmeyecek derecede. Buralarda petrol de çıkıyormuş. Su ve yeşillik bollaşmaya başladı.

Stavropol Karaçay-Çerkez sınırına geldiğimizde saat 14.00 olmuştu. Geçiş noktasına geldik. Kontrol için pasaportlarımız toplandı. Beklemeye başladık. Sıkıcı dakikalar geçmek bilmiyor. Beklerken, arkamızda duran arabada bir bayan telefonla konuşuyor. Sesi bize kadar geliyordu ve ben konuştuklarını anlıyordum. Çünkü Nogayca konuşuyordu. Yanına gittim. "Nogaysınız ba?" dedim. O da "Karaşayman" dedi.

Bu sınırda tabii ki Karaçay olacaktı. Ama bir Karaçay ile bir Nogay ta buralarda bu kadar rahat anlaşabilir miydi? Benim garibime giden buydu. Bir hayli bekledikten sonra, pasaportlar geldi. Yola devam ettik. Bekleme sırasında zaman kaybettiğimiz için, dönüşte uğramak üzere, Kanglı Avulu'na uğramaktan vazgeçtik. Karaçay-Çerkez'e geç kalacaktık. Az sonra Karaçay-Çerkez sınırına geldik. Bizim ekip sınırı görünce gene tırstı. Çünkü öbür sınırda bir hayli beklemiştik. Ancak burada beklemeden geçtik.

NOGAY DAVISİ GAZETESİ

Karaçay-Çerkez'in başkenti Çerkessk'e geldik. İlk durağımız *Nogay Davısı* gazetesi. Bizi Prof. Ramazan KEREYTOV ve Alımırza MATAKAYEV karşıladılar. Sıcak karşılamadan sonra, gazeteye çıktık. Çalışanlar ve Nogay TV'si bizi bekliyormuş. Masaya oturduk, hemen çekimlere başladılar. Çekimleri daha önce Türkiye'ye gelen Alimat yapıyor. İçimizden bir iki kişiyi de röportaj için başka odalara aldılar. Alımırza ve Ramazan Kereytov konuşmalar yaptılar. Zalımkan kısa bir konuşma yaptı. Sözü Abdurahman Abi'ye verdi o da bizleri tanıttı. Ne amaçla geldiğimizi söyledi. Buna göre program yaptılar. Burada da Nogay Rayonu kurulacakmış ve rayon başkanı seçilecekmiş. Buna sevindik.

- *Bızım rayon keliyik yıldın basında kulluk etıp baslıyak.*

Burada 15 bin'e yakın Nogay yaşıyormuş, dediler.

Ramazan KEREYTOV da: "*Men Alakay Avuldanman, Erkin Halk dep de aytadılar. Bız 95'nşı yılda onda bardık. Agın, Seker, Karakura uş koyge bardık. Kelgende maga soraydılar:*

- *Onda kaytıp söyleydiler? – Bızde avulda, pışeler kaytıp soylep turadılar, kabarlasıp. Onda da bılay söyleydiler. – Uşun ma? - Uşun.*

- *Kanımız, tamırımız tartıp turadı. - Koban Nogay dep mında turganlarga aytadılar."*

Burada yaşayan halklardan bahsetti. Tarihi bilgiler verdi:

- 18'nşı-19'nşu ömurde, Türkiyeye baska yerlerge ketken Nogaylardın kaytıp ketkenlerin, tızbezi yazılıp turadı.

- Elbette bilesiz. Bızge, barmaga kelmege, bek zor bolatagan edi. Endı baramız, kelemız şukur dıymız. Barganımızga kelgenimizge bek kuvanamız. Savbolunuz, barganınızga kelgeninizge. Alla sızdı ar zaman ıylıkke yurgutsun."

Kitabını gösterdi, tamgalarla ilgili Konya'da (Köstengil'de) bir mezar taşı resmini kitabına koymuş. 1988 yılında çekilmiş bir resim.

Kereytov devam ediyor: - Bız tamgaga bek baymız, barı zatta da baymız. Tilden baymız, asımız bek bay, besbarmak, kaygana, kuvurdak...

- Endıgı taa da uyken kitabımdı şıgariyakban "Nogaylar" dep. Orusca.

Biraz daha adet, gelenek, göreneklerden konuştu.

Biraz sonra Bakan Valeri Kazakov geldi. Onunla da hoş beş edildi. Bu arada hemen kahvaltı türü bir şeyler hazırlamışlar, onları atıştırırken Bakan Valeri Kazakov'u dinledik. Bakan Valeri, çok hoş sohbet bir adam. Gazete için resim de çekildi. Biraz daha bekledikten sonra, bizi otele getirdiler. Otelin adı "Çerkessk Otel". İki kişilik odalarda kalacağız. Bana horlamayan biri düşer inşallah... Odalarımıza yerleştik. Duş aldık. Akşam 7.00 de yemek yemek üzere yola çıktık. Yanımızda Bakan Valeri ve Ramazan Kereytov var. Minibüsle bir hayli gittikten sonra, yemek yiyeceğimiz yere geldik. Buranın adı "Kafe Bar". Bir benzinliğin içinde. Benzinliğin üst örtüsünde ve Kafe Bar'ın tabelasında kanatlı kurt resmi var. Yani *kok böru*. Bu bizi bir hayli şaşırttı ve duygulandırdı. Önünde resim çektirenler oldu. Lokantaya girdik yemek ve sohbet 12.30'a kadar sürdü.

Yemek yedikten sonra Bakan Valeri: "Er yıgıt yarlı boldu dep Onu da kem korme, yarlıkka septı dep baydın gızın almanız dep, argımak arıp boldu dep ayvandı kunan tuyge berseniz dep, baydın kızın alsanız degen, balaban kustun, alşavus bası yav şapsa degen, sol baylardın kızından yav kaytargan er tuvmez degen."

"Bız de argımagımız arık bolupturu. Bız de yarlımız dep, bırımız Urus'ta, bırımız Turk'te.

- Bız de Nav taktan tumaladı dep, Nav yarlı boldu dep korlaymız. – Milletımız şaşılğan.

- Sonday kızlar kerek, yav kaytargan er tuvataan."

Bakan Valeri KAZAKOV:

"Yaslar kız alğan zamanda, milletin, adetın bılgen, suygen. Adetın, yolun ıslagan sonday kızlar almaga kerek. Sen anam bolyaksın, sen ayyesı bolyaksın tukumumdun, dep almaga kerek."

Mustafa ALTINTAŞ:

"Mından barganlarga kop yardım etedi, bir problem bolsa, onu barıp tabadılar. Dagıstandan da mindan da kim barsa yardım etedi. Bızdı, Edıgeden son cıynalğan dep aytadılar, 13nşu omurden son. Bazı kıtaplarda Nuk-Ay Nuk Payhambardan kelgen dep aytadılar. Nogay Nuk

Payhambardan kelgen bolsa eş yoyulgan yok. Yırmıbirinşi omurde, Nogaylar koterilıyıklar. Nogaylar ozlerin kotermese, baskaları koteriyık. Men Orus'ban, Çin'men dep yuremen bızdı koteriyıklar. Tamırımız kuşlu."

Bakan Valeri konuştuğça konuşuyor. Biz dinliyoruz, anlıyoruz ve saatler geçmesine rağmen sıkılmıyoruz.

Zalımkan, saatin epey ilerlediğini hatırlatmak için: "*Bolduk ba*" dedi. Bakan kalkmak istemiyorum ama saat geç oldu, der gibi kalktı.

Bakana iyi geceler deyip ayrıldık. Dönüşte Ramazan Hoca, yarın ablasının ölüm yıldönümü olduğunu, ailenin en büyüğü olduğu için de akrabalarının kendi evinde toplanacağını söyleyerek, saat geç oldu demezseniz beş dakika da olsa evime buyurun, anlamında, bizi evine davet etti. Gece saat 12.45. Biz, Ramazan Hoca'nın evindeyiz. Sade bir ev. Oturduğumuz odada karşılıklı iki kanep, bir kenarda televizyon sehpa, orta sehpa, sehpanın üzerinde resim albümü. Bir köşede de katlanmış iki adet namazlık. Hoca'nın hanımı o saate *Nogay şay, Orus şay*, ekmek ve baldan oluşan bir servis hazırlamış. Misafirperverlik bu kadar olur. Gece veya gündüz, ne zaman evlerine varsanız, ikram etmeden evden çıkarmıyorlar. Evinde beş dakika da oturtmayı kendileri için şeref olarak gören bir geleneğin evlatları olarak, ne kadar övünsek azdır. Hele hele içinde yaşadığımız toplum ile kıyaslarsak, aynı apartmanda oturup da birbirini tanımayan, misafir geleceği zaman suratını ekşiten, hatta anne babası birkaç günlüğüne kalmaya gelince bile, ne zaman gidecek diye gözünün içine bakan bir toplum olmak üzereyken.

Hoca *Yazda Bır Avılda* adlı kitabını imzalayarak dağıttı. Hamza bir dua okudu. Vedalaşıp otele döndük.

Sabah lobiye çıkıncaya kadar saat 9.30 oldu. Para bozdurduk. Kontör alabildik. Kahvaltı yapacağımız yere gittik. Kahvaltıda önce salata ve ekmek daha sonra şiş kebaba benzer bir şey geldi. Her zaman olduğu gibi gene etli bir kahvaltı ettik.

ALAKAY AVUL

Alakay Avul'da okulun bahçesinde bulunan müzeyi gezdik. Müzede eski kitap, giyim, takılar, resimler, eşyalar, heykeller, çanak çömlek, haritalar vb. şeyleri inceledik. Gezdiğimiz bütün müzelerde bir köşeye mutlaka *şımıldık* yapmışlar. Hani eskiden gelinin eve geldiğinde arkasına konup da daha sonra *bet aşar* yapılan *şımıldık*. Burada da aynı gelenek devam ediyor. Şimdi bizde yapılmamaya başlandı. Bir geleneğimiz daha tarihin derinliklerine gömülüyor. Müze 1877'de medrese olarak kurulmuş. Daha sonra okul, daha sonra da müze olmuş.

Altın elbiseli adam adlı tarihî buluntunun Nogay olduğu, fakat Kazak topraklarında çıktığı için Kazakların sahip çıktığını, atalarımız diye övündüklerini burada öğrendik.

Köyün mezarlığına gittik. Tabınlara baktık. Mezarlıkta bizim dağlarda da yetişen *kogen* dediğimiz, bir tür yabancı erik ağacına rastladık. Burada da aynı ağaçlar var. "*Yoksa bu ağaç Nogayların bolgan yerinde me osedi?*" dedi biri. Gülüşmeler...

İlk mezar (*burun, burin*) veya çok eski mezar olan yere geldik. Ot adam boyu, yürüyemedik, birkaç taşa ulaşabildik. Taşlar çok eski, yosunlanmış ve aşınmış olduğu için pek bir bilgi bulamadık. Bol miktarda pıtrak ve diken içinde mezardan çıktık.

ORAK AVUL

Orak Avul'da da okula uğradık. Okulu gezdik. Okul tatil fakat tamirat tadilat işlemleri yapılıyor. Dolaştık. Köylülerle konuştuk. Burada da *bavursak* ve *ayakşay* ikram ettiler. Sohbet ederken bunları da yedik. Köylüler, yanımıza gelip her şeyi soruyor. Buradan Türkiye'ye gidip gelenler olmuş, 1882'de. *Oranşı* kabilesi veya tabını olduğunu söylüyorlar.

Büyük göç sırasında yüzde sekseni yollarda kaybolmuş, ölmüş. Türkiye'ye, Romanya'ya ulaşabilenler, oraya yerleşmiş. Bir kısmı başka yerlere nakil edilmiş. Bir kısmı, kaldıkları yerleri beğenmeyerek veya başka nedenlerle geldikleri yerlere geri dönmüşler. Nogayların göç yollarını araştırmak çok zor. Birebir net adres bulabilmek için çok ayrıntılı araştırmalar yapılması gerekir, zannediyorum.

Bu akşam kandil. Buralarda kandil için özel bir şey yapılıp yapılmadığını tam olarak anlayamadık. Hamza, Bakan Valeri'ye bu akşamın kandil olduğunu, bir camide Kuran okuyalım gibisinden bir şey söylediğini, bakanın da, önemli olmadığını, yaşlıları camiye toplayıp, bize bir kandil töreni organize edeceğini söyleyince, biz buna çok güldük.

Biraz sonra buradan ayrılacağız. Köylülerin başı olan Murat, köylülerine bir şeyler anlatıyor, kulak misafiri oldum.

"*Payhambarımızdın, kokke uşkan kunu meken, ne eken? Sız mescitke cıynalyaksınız. Men de koy soyyakban. Bunlardı sıylyakbız*" diyordu. Bunu arkadaşlara anlattığımda, onlar da buna çok güldüler. Bunları söylerken o kadar saf ve temiz duygularla söylüyorlardı ki içlerinde en ufak bir riya ve art niyet olmadığını bilmesek, çok garibimize gidecek.

Kuban nehrinin kenarına giderek, nehrin sularında ellerimizi yıkadık. Türkiye'ye götürmek üzere şişelere dolduranlar oldu. Bakan burada yüzdü. Keşke biz de yüzseydik. Su çok temiz akıyor, kenarlarında insanlar yüzüyor, hayvanlar otluyor.

ACIKALA (KARTKEŞUV)

Arabalara bindik, *Acıkala* denen yere geldik. Büyük bir düzlük. Düzlüğün sonunda uçurum gibi bir yer. Uçurumun bitiminde Prut ve Kuban nehri birleşiyor ve devam ediyor. Her taraf yemyeşil. Eskiden burada büyük bir mescit varmış. Hacca gidecekler burada toplanır, törenlerle uğurlanmış. Dönüşte gene burada toplanıp, dualar edilip, namaz kılınıp, evlerine dönerlermiş. Bu mescide de *Akmescit* derlermiş. Buranın diğer adı da *Kartkeşuv*. Arslanbek

Sultanbekov'un *Kartkeşuv* şarkısını dinlediğimde pek bir şey anlamamıştım ama burayı görünce, şarkının ne kadar anlamlı olduğunu gördüm.

*Kart ataydın miratı, erekte kaldı
Akmescittin ornına, kogelen bastı.
Acılderın yolunda, avullar kalgan.
Burın zaman bu elde, bereket bolgan.
Kartkeşuv Kartkeşuv, aytba onu kerek tuv.
Sen bilesin korgesin, yas yurekti kesersin.*

Bakanın bize hediye ettiği *şontay*'lara Acıkala toprağı doldurduk. Bakan çok ince düşünceli. "*Onda barganda atalarınızın mezarına azakay azakay sebersiniz*" dedi. Bu toprağa gözümüz gibi bakıp saklayacağımız kesin. Burada saatlerce, hatta günlerce kalsak sıkılmayız herhalde. Toprak çekiyor dedikleri, bu olsa gerek.

KIZIL TOGAY

Acıkala'dan ayrılırken içimizden bir şeyler kopmuş gibi, sanki buralar bizimmiş de bizi başka bir yere, geri dönmek üzere götürüyorlarmış gibi garip hislerle ayrılıyorduk. Bir de, buralarda yaşayan, Kuban'da atını sulayan, koyunlarını Kuban nehri kenarında otlatırken, Akmescit'e bakıp Allah'ı düşünen, akşama mutlu bir şekilde evine dönen, buraların ilk ve gerçek sahibi atalarımızın, buralardan ayrılışını düşündüm. Bize zor gelen, onlara nasıl gelmiştir acaba?!...

Büyük bir vadi olan, Kızıl Togay'a geldik. Etrafı dağlarla çevrili, ortası büyük bir düzlük... Böyle yerlere *togay* deniyor. Burada çeşitli köyler var. Abazalar, Yunanlar daha ileride Çerkezler, Çeçenler ve Nogaylar. Köyler ara ara devam edip gidiyor koca ovada. Baharda her taraf kızıl güllerle kaplandığı için, buraya *Kızıl Togay* demişler. Manzara şahane, şu anda kızıl güller yok, asıl bahar aylarında buraları görmek isterdim.

TOKTAMIS AVULU

Toktamis Avulu'ndayız. Burada akşam namazı kılınacak ve kandil gecesi için mevlit okunacak. Fakat burada okunacak *mevlit*'i kimse anlayamayacağı için, "Kuran okur, vaaz ederiz" dedi Hamza. Vaazı da tam Nogayca olmaz ise anlayabileceklerini zannetmiyorduk.

Önce mezara uğradık. Toktamış Han'ın oğlunun kurganı oluşunu söyledikleri yeri gördük. Tabın-tamgaları inceledik. Akşam ezanı okundu. Köylüler toplandı. Namaz kılındı. Hamza Hoca, Yasin okudu. Nogayca dua etti. Vaaz etti. Nogayca olarak vaaz ederken oldukça zorlandı. Çıkışta Bakan Kazakov "Aruv ayttın da kobusu Turkşe anlayamadık" diye espri yaptı. Hamza da "*Avdaralmayman Valeri şokam*" dedi.

Yemek hazır. Et haşlaması ağırlıklı bir yemek yedik. İkram gene süper. *Sıylandık* yani.

Yaşlılar güzel sözler söyledi. Bu gece mübarek gece olduğu için, köyün imamı şarkı, *şın* söylenmesine pek taraftar olmadı. İmamlara çok saygı gösterdikleri için, kimse bir şey

diyemedi. Yaşlı ataylardan biri Kubugul'dan bir kesek anlattı. Taza Nogayşa söylediği için çok hoştu. Bir kısmı şöyleydi:

"Kubugul'dun asılın biliyik bolup Toktamıs Kan ızleydi. Sol zamanda soray soray - kim biledi? dıydı. Onu Nayman millet biledi, dıydı. Nayman milletti şakırgan zamanda. Nayman millet aytadı. - Men bilmeymen. Onu biledi Bulgarlar. Bulgar aytadı. - Onu biledi, dıydı. Kıpşaklar. Kıpşaklar aytadı. - Onun asılın biliyik bosanız, benim 370 yaşın yaşagan Sıbravını sırtka tıyrav bar, dıydı. Sonu akeseniz, so biliyik, Kubugul'dın asılın, dıydı. - Toktamıs kan, altı gozdu yaktıradı. Altı goz degenin, altı mazallı yas. Bezben kotertıp, almaga bargan zamanda, nav 360 yasın yasagan Sıbravındı Sırt Karşırav, dıydı: - Aruv tısın bosagan, dıydı: - Azuv tısın kelpetben kaktırıp, cıbek tızdırgan, dıydı. - Beline botav bavdırgan, koluna almas komdurgen, gaz ayaktı ıldırıp, altı gozdu yaktırıp, 370 yasın yasagan Sıbravındı Sırt Karşırav aytadı: - Şın ayaktı kolga ıslap, bal suvdı sımırgan, bal yurekke tuskende, buyrek bavman pıskende, Sıbravındı Sırt Karşırav Kubugul'dun asılın şeşip baslar, dıydı. So zamanda aytadı. - Toktamıs kan, dıydı. - Kırk kırsavlı, şıgaragından şıgıp kaşar, Kubugul, dıydı. - Kuvup ta bargan askerine, kum kopturur, Kubugul, dıydı."



.Adam anlattıkça anlattı. Epey zaman sonra, oradan geç vakitte otele döndük.

Ertesi sabah eşyalarımızı topladık. Bakan Valeri Kazakov yeni çıkan kitabını getirmiş. Bize birer imzalı kitabını hediye etti.

Kahvaltı için yol üstünde bir yere gittik. Önce, domates ve salatalık; üzerine kaymak (krema) dökmüşler, değişik bir salata. Salatayı atıştırırken, her zaman olduğu gibi et ve patates kızartmasından oluşan ana yiyecek geldi. Kahvaltı bitti.

Toktamıs Avul'da Kubugul anlatan adam

Rayon başı olacak aday Muhammed ile burada vedalaştık. Birinci şek'ten (Karaçay-Çerkez, Stavropol sınırı) rahatça geçtik. Biraz daha ilerledik. Bakan Valeri ve Murat ile de "Karaçay-Çerkez Cumhuriyeti" yazan sınır levhasının yanında vedalaştık. Bakan Valeri Kazakov, bir problem olursa telefon edersiniz diyerek bizi uğurladı. Böyle alçak gönüllü, misafirperver bir bakanımızın olması çok hoşumuza gitti.

Stavropol sınırında problem çıkar mı, çıkmaz mı, derken, buradan da geçtik. Nogay kasabı Suvorov'un Nogayları kandırarak katlettiği yerlerden geçerek Kanglı (Sörkavul) avuluna ulaştık.

Tarihte en çok şehit veren, katliama uğrayan, ne kadar şehit verdiği sayılarla tespit edilemeyen ve bu kadar şehidi hiçbir zaman siyasi meta olarak kullanma ihtiyacı

hissetmemiş; "bizi kestiler", "bizi doğradılar" diye feryat figan etmemiş, yaygara koparmamış; bu yolda ölmeyi, şehit olmayı sadece şeref saymış asil bir millet...

Burada resimler gördük. Suvorov ile Nogaylar beraber yemek yiyorlar. "Bu nedir" dediğimizde, Suvorov'un Nogaylara anlaşma teklif ettiğini ve barış yemeği yemek için koyunlar kesilip, yemekler yendiğini, daha sonra namaz vakti gelince, Nogayların namaza durduklarını, tam bu esnada Suvorov'un kallesçe katliama başladığını bu yüzden çok sayıda Nogay'ın katledildiğini söylediler.

KANGLI (SÖRKAVUL)

Meryem adında bir teyzenin evine geldik. Hava oldukça sıcak. Meryem teyzenin serin bir bahçesi olan evinde elimizi yüzümüzü yıkadık. Ardından, hazırlanmış olan masaya geçtik. Patatesli kazan börek yapmış. Kadının kocası yok galiba. Evde, bir kızı bir de küçük 7-8 yaşlarında kız torunu vardı. Bize ne ikram edeceğini şaşırdı. Salona geçtik. Sade bir Nogay evi ama raflarda kitap dolu. Meryem teyze emekli. Çocuk bakıcısı olarak çalışmış. Bize şiirler okudu, bozlavlar okudu. Biraz dinlenip sohbet ettik. Buradan Türkiye'ye birçok Nogay'ın göç ettiğini, hatta geri dönenler olduğunu, dönüşte Rusların karşı koyduğunu, dönenlerin civardaki kırk köyden birleşip, savaşarak köye yerleştiğini anlattı. O yüzden buraya *Sörk avul* dediğini söyledi. Ancak, bizim eski *kart ataylardan* bazıları, "Biz Sörkavul'dan gelmişiz", "Meskuv'den gelmişiz" derlermiş. Eskiden de *Sörkavul (Kırkavul)* deniyorsa, anlatılanlar biraz çelişkili gibi geldi bana.

Meryem teyze elindeki kitaplardan birkaç tanesini tereddüt etmeden bize verdi: "*Men alırman, zatta bar*" dedi.

Okulun müzesini gezdik, köylerin okullarında, birer müze yapıp, çocuklara ve gelen konuklara, eski gelenek görenek, giyim kuşam gibi şeyleri tanıtımları çok güzel bir gelenek. Çocuklar da eski değerlerden haberdar oluyorlar. Bizde de çoğu şeylerin unutulduğu şu günlerde, elimizde eskilerden kalan ne var ne yok toplanıp, olmayan şeylerin de zaten hızla azalan yaşlılara sorulup, aslına uygun bir şekilde yapılıp müzeye konması gerekir. Türkiye'de hangi köyde, nerde bir Nogay müzesi var acaba?

Mezarlığa varmak için demiryolunu geçmek lazım. Mezarlıkta gene eski ve yeni mezar taşları yan yana. Tabın-tamga burada da bir hayli fazla. Bizim köylerdeki tabınlarla aynı olanlar da var. Meryem teyze bizimle mezarlığa kadar geldi, o sıcakta bizi orada bekledi.

Meryem teyzeden de bir ablamızdan veya teyzemizden ayrılıyormuş gibi, vedalaşarak ayrıldık.

Şoförümüz Murat'ın ablasının *tuvgan kunu* imiş. Murat uğramadan gidersem ayıp olur diyerek bizi oraya götürdü. On beş dakika kalalım çıkarız diyordu. Olur mu? Eve vardık ki masa donatılmış. Kazan börek, kaymak, tatlı, kuru üzüm, taze üzüm, meyve ve içeceklerden oluşan bir masa hazırlamışlar. Bizi hemen masaya aldılar.

Yola devam ettik. Mihmandarımız Zalımkan'ın köyüne da uğrayıp onu bırakmamız gerekti. Onun köyü de yolumuzun üstündeymiş. Zalımkan'ın eşi de *bavursak* ve *Nogay şay*'dan oluşan bir menü hazırlamış. Eve girmeden gidersek çok içerleyeceğini söyleyince burada da biraz oturduk. Zalımkan, "*Törümde oturunuz*" dedi. Çıkarken su ikram etti. Su içilirse geri gelinirmiş. Misafirperverliğin böylesi görülmüş müdür?...

Terekli Mektep'e geldiğimizde saat 21.00 sularına gelmişti. Buradakiler bir saatten beri bizi bekliyorlarmış. Gidilecek yerler ayarlandı.

Yeni ev sahibimiz, *konakbayımız* Asker'in evine geldik. Asker, Emre ve beni götürdü evine. Eve geldik. Evde kimse yok. Ev sahibemiz olan, Askerin karısı Münire düğüne gitmiş. Asker, onu almaya gitti. Biz duş alıp eşyalarımızı yerleştirdik. Oturup dinlenmeye geçtik.

Birazdan asker ve karısı geldi. Çay hazırlamış. Çay içerken, yeni konakbaylarımız bizi, biz onları tanımaya çalışarak, buradaki ve Türkiye'deki Nogayların adetlerini karşılaştırarak geçti, sohbetimiz.

Askerin karısı Münire, gaz dağıtım bürosunda çalışıyor. İki kızları varmış. Onları hiç görmedik. Düğünden sonra anneannelerinde kalacaklarmış. Biz rahatsız olmayalım, diye düşünmüş olmalılar. Asker, polis komiseri yani adamın adı Asker, görevi, polis komiseri. Terekli'de Asker gibi 15 komiser, 150 polis görev yapıyormuş. Asker, sabah üstlerinden talimatlarını alır, kendi astlarına uygulatırmış. Akşam yatarken, bize: "*Tangla, (erten) erte ketiykben, 7.45'de maşın yibereyim, sizdi aketir*" dedi. Yattık.

Sabah kalktık, hazırlandık. Dışarı çıktık. Evde kimse yok. Maşın (araba) ve iki polis bizi almak için geldi. Tam arabaya binerken, ev sahibemiz olan Münire: "*Aketbeniz!*" diye bağırarak geldi. "*Konaklarımıdı as ışirmeden yiber-mem*" dedi. Bu arada Münire neden işe gitmiyor?



Çünkü *tınşayuvda*, yani izinde.

Zaten hazır olan kahvaltımızı ettik. Valiliğe geldik. Biraz bekledik diğerleri de geldiler.

Terekli'de çıkan Nogayca *Şöl Tavısı* gazetesini ziyaret ettik. Röportaj verdik.

Gazetedeekiler, bizim konuşmalarımızı hayretler içerisinde, sanki hiç Nogayca konuşan kimse görmemiş gibi dinliyorlar.

Mini Konser

Gazetenin önünde resim çektirdik ve oradan ayrıldık.

Konser salonunda mini bir konser hazırlamışlar. Onu dinlemek üzere konser salonuna gittik. Yahya, buranın yetkilisi. Bize mini bir konser hazırlamış. Ekipte 10-12 kişi vardı. Salonda konser hali almış bizi bekliyorlar. Yahya, konserden önce bir konuşma yaptı. Müzik ekipleri, sanatçıları, halk oyunları ekipleri (*mamatekey*) bulunduğunu ve yüksek okul mezunu kişilerin

çok olduğunu söyledi. Dışarıdaki Nogaylardan buraya gelenlerin olduğunu, birlik ve beraberlik olması gerektiğini, akrabalık bağlarının artırılması gerektiğini ve buna benzer güzel bir konuşma yaptı. Konseri dinledik. Bir bayan şarkıcı, şarkı söyledi. Bir erkek sanatçı da *dombıra* ile bir solo geçti. Yahya 1998'de Türkiye'ye gelmiş ve *Nogay şay* şarkısı ile hafızalarımızda yer etmişti. Kobuzu aldı ve o da ufak bir konser verdi. *Nogay şay* dinlemeden oradan ayrılmadık haliyle. Konser çok hoşumuza gitti, mest olduk diyebilirim. Tamamen Nogay bir ekipten, Nogayca şarkılar ve müzikler dinlemek, herkese nasip olmaz.

Çarşı kurulan yeri gezeceğiz. Sıra sıra küçük dükkanlar, sebze, meyve, giyim eşyası satılan ve bizim pazar dediğimiz bir yer. Kaset ve CD baktık. Mihmandarımız Şamil "biz size birer kopya hazırlayıp vereceğiz" dediği için, çarşı gezisini bitirdik.

Sokakta üzerlerinde Latin alfabesi ile *Nogay el* yazan gençler görmüştük. Onların yanına da uğradık, ayaküstü tanışma ve sohbet edildi.

Öğle yemeği vali yardımcısı Nizameddin Bey'in evinde yenecek. Ev sahibemiz gene sofrada kaşık koyacak yer bırakmamış. Et, *sorpa (bılamık)*, *ayak şay*, kavun, karpuz, *tatlı suv* (meyve suyu). Burada, bizim *bılamık* dediğimiz çorba çeşidine, *sorpa* diyorlar. Bildiğimiz *sorpa*'ya da *sorpa* diyorlar. Yemeğimizi yedik. Misafir ağırlama hususunda çok hassaslar dedik ya. Göç zamanında, Türkiye'ye gelen Nogaylardan iki kişi, gezerken, yolları bir hana düşmüş. Hancı bunları ağırlamış. Yedirmiş içirmiş. Bizimkiler giderken, hancı para istemiş. Bizimkiler şaşırılmış, "*Ne parası? Em konak etesin, emi de akşa tıleysin*" diye hancıyı dövmüşler. Yani konuk olmak değil, konuk almak şeref sayılıyor. Evine konuk alan kişi kendini diğerlerinden seçilmiş hissediyor. Bu da asaletin diğer bir boyutu olsa gerek. Burada Nizameddin Bey'e bir parantez açmak istiyorum. Nizameddin Bey'in bir oğlu var, Muhammeddin. Çocuk mühendis. Evli. Karısı da doktor. Bir kızları var, adı Süyümbike. Gelin atasına çok saygılı, doktor olduğunu bilmeseniz ev hanımı zannedersiniz. Çok sade ve alçakgönüllü.

ACI BİR HABER

Bu arada üzücü bir haber aldık. Nizameddin Bey'in *gudasının* (dünürü) *ınısı* (küçük kardeşi), aynı zamanda gelinin amcası, öldürülmüş. Apramtöbe Avulu'ndan. Adı Alı Bek imiş. Ali Bek, denince ben, birden, bizi arabasına alan Ali bek mi, diye düşündüm. Sormaya içim elvermedi. Dayanamadım, sordum. Evet, oymuş. Bu olay bizi çok üzdü. Gençcik bir adam. Olayın iç yüzünü bilmiyorlar, ama tanıdık biri diyorlar. "Alı Bek sen me", demiş. Çağırılmış ve tabanca ile öldürmüştü. Bizi arabası ile köyünden alıp diğer köye kadar bırakan. Hacca niyetlenen bu genç adamdan kim, ne istemiş olabilir? Allah rahmet etsin!

KUNBATAR AVULU

Yemekten sonra üç arabaya bindik. Kunbatar Avulu'na doğru yola çıktık. Ben, Abdurahman Başkan, Emre, Nizameddin Bey'in arabasına bindik. Köye 10 km kala bizi karşıladılar. *Sın tas* dedikleri bir yer olduğunu ve çok değerli zatların burada yattığını, mutlaka görmemiz gerektiğini söylediler. Biz de merak ettik, en erken biz geldiğimiz için, köylülerle *sın tasa*

doğru yola çıktık. Yollar tozlu ve dar. Bizim tarlalara giden köy yolları gibi bir şey. Epey gittikten sonra mezara geldik. Ufak bir tepeciğın üzerinde iki adet mezar taşı dikilmiş. Büyük bir saygı ile yanına gittik. Dua okuduk. Taşların dikiliş yönleri birbirini tutmuyor, değişik yönlere bakıyor. Bu bize bunların sonradan dikildiği intibainı verdi. Üzerlerinde gene süslü Arapça yazılar var. Emre tarihine baktı fazla da eski sayılmaz. 118 yıllık bir mezar. Üzerinde tabını var. H şeklinde bir tabın.

Bu köy eskiden *solhoz*muş. İyi koyun yetiştirdikleri için köyün girişine büyük bir merinos koçbaşı heykeli dikmişler. Yolun etrafı yavşan, ot. Hayvan yetiştiriciliği için çok uygun. Koyunculuk yapılmış. *Kiyiz* dokunmuş. Şimdi dokuma işi bitmiş. Tarlalar da boş bekliyor. Yeni yeni ekme gayretleri içine girmeye başlamışlar. Köy muhtarının evinde toplanmışlar. İki yaşlı ayyenin yanına gittik. Muhtar bunlara: "*Minavlarga Nogayca aytınız Oruşsa aytbanız*" dedi onlar da: "*Biz de Oruşsa bilmeymız kı*" deyince biz çok duygulandık. Bizim avullardaki ayyeler de Türkçe bilmiyorlar. Ayyeler oturdu, biz de karşlarına geçtik. Hatırlamıyorlar. Kamera karşısında biraz zorlanıyorlar. "*Esime tuspeydi*" diyor birisi. Yavaş yavaş açılmaya başladılar. Biraz *şın*, biraz *diyar* okudular. Yemeğe geçtik.

Tekrar tekrar yazıyorum ama gelip görmeden olmaz. Masa donatılmış. Yemek yenirken, Nizameddin Bey bir tanıştırma konuşması yaptı. Diğer köylüler de konuşmalar yaptılar. Hoş geldiniz tarzında konuşmalar yapıldı. Köyün kadınları ve az önceki ayyeler, ayrı bir masada oturuyorlardı. Şarkı söylemeye başladılar.

Oneki turlu ornek bar, bet yavlukta diyar.

Oynayık ta kuleyık, kel savlukta diyar.

Tav arası taram taram togay eken,

Yengesine sır'ın aytgan onmay eken.

Bu kayşımdı kayrar edim kara tasban,

Kara yandı satar edim adanaska.

Adanaska pışken koylek tar boladı,

Ekı suygen birbirine zar boladı.



Kunbatar avulda şarkı söyleyen kadınlar

Değişik değişik *cırlar* ayttılar. Çok hoş insanlar. Bize yemek ziyafetinin üstüne, bir de müzik ziyafeti verdiler. Kunbatar'dan vedalaşıp ayrıldık.

Terekli'ye geri dönüyoruz. Bu gün de Asker'in konağı olacağız. Eve geldik. Münire bizi *as ışırmaden* gönderdiği için çok üzgün olduğunu söyledi. Yani etli bir yemek yedirmedeği için, *as ışırmaden* gittiğimizi söylüyor. Yemeğe oturduk. Kapuska dolması, biber dolması, et, erik suyu, ananas meyvesi tatlısı, meyve. Menü gene zengindi. Asker, nöbetçi olduğunu ve gece karakolda olacağını söyledi. Tam bu sırada telefonu çaldı. Bir kız kaçırma olayı olmuş, hemen gitmesi gerektiğini söyleyerek gitti. Emre ve ben Münire Hanım ile düğünler ve diğer adetlerle ilgili konuşurken epey vakit olmuştu. Yataklarımız hazırlandı yattık.

Sabah kalktığımızda Asker gelmişti. "*Ne boldu, gızdı taptınız ba?*" dedim.

"*Taptık, yarastırdık*" dedi. Burada, düğünü erkene almak için, kız kaçırma olayları normal karşılanıyormuş. Evden ayrılırken, evin hanımı Münire bundan sonra geldiğinizde, "*esıktı tevıp kırersınız*" dedi. Yani bizi artık kendi ailesinden biri olarak kabul ediyor. Biz de onlara aynı şeylerin geçerli olduğunu söyledik. Münire Hanım ve Asker'den minnet duyguları ile ayrıldık.



Konakbayımız Asker ve Karısı Münire

Valilik önünde beklerken 60 yaşlarında bir Nogay, şiir kitaplarını getirip bize birer tane hediye etti. İçeri girdik, veda konuşmaları yapıldı. Konuşmalar yapılırken duygulandık. Dışarıda vedalaşma ve arabalara binme işlemi uzun sürdü. Herkes birbirine sarılıyor, tekrar görüşme dilekleri söyleniyor.

MOHAÇKALE'YE GİDİŞ

İki Lada ve Raşit'in Toyota cipi ile yola çıkıyoruz. Mohaçkale, 230 km. Yollar pek iyi sayılmaz. Bizim şoför, Ahmet adında bir polis. Ahmet, çok süratli araba kullanıyor. Sınırları beklemeden geçiyoruz. Şoförümüz resmi kıyafetli olduğu için, problem olmuyor.

Mohaçkale'de bir otele yerleştik. Otelde TV, klima, banyo var. Konfor iyi. Yemeği otelin lokantasında yedik.

NARBEK'İ ZİYARET



Dağıstan'ın emekli başbakan yardımcısı ve Raşit'in babası Narbek

Raşit'in babası Narbek Dağıstan'ın emekli başbakan yardımcısı (*orun basarı*). Bizi oldukça hoş karşıladılar. Narbek Ata oldukça duygusal konuşmalar yaptı.

Kendi durumunun iyi olduğunu, fakat yüreğinin Nogaylar için çarptığını, onların da durumlarının iyi olmasını istediğini söylüyor.

"Rayonlardın basına osal osal ademlerdi salıp, rayonlardı yaman, osal ettiler."

"Et, teri, biyday, yün" bunlarla ilgili küçük çaplı

fabrikalar açılıp iş yapılabilir, diyor. Ruslar, Nogaylara Türk kardeşleri yardım ediyor diye gıpta eder, diyor. "Bu yerler, sizin kindikben baylangan yerleriniz".

Göç zamanı buradan Türkiye'ye ve başka yerlere gidenlerin, hali vakti yerinde kişiler olduğunu, buralarda kalanların yaşlı hasta ve fakirler olduğunu söylüyor. Şimdi de aynı şeyler oluyormuş. Buralarda iş alanları az olduğu için gençler iş alanları olan yerlere çalışmaya gidiyorlarmış. Buradaki verimli toprakların bomboş kalacağından korkuyorum diyor. Daha önce kimse söylemedi ama Narbek Ata, Ruslar, tarihimiz güçlü olduğu için bizim gelişip, büyümemizi istemiyor, dedi.

Edige zamanında Nogaylar buralara iki yüz yıl hakim olmuşlar. Edige, damadını (*kuyev*) bugünkü Kiev şehrine başkan yaptığı için, şehrin adı Kiev olarak kalmış, dedi.

"Sizlerdi yallap suyemiz" diye devam etti. Daha çok konuşacaktı ama Raşit fazla uzatmadı. Geç kalacağız diyerek bizi çıkardı. Narbek Ata ile de vedalaştık.

Raşit bizi canlı müzik olan bir lokantaya getirdi. Kaburga, şiş, hamurdan oluşan akşam yemeğimizi yerken müzik dinledik. İki Nogay şarkıcı kız kardeş geldi. Nogayca şarkı söylediler. Gelip yanımıza oturdular. İki de üniversite öğrencisi. Türkiye'ye kurultaylara gitmişler. Bilinçli kızlar.

Ortak dil Rusça olduğu için konuşmalar Rusça fakat lokantaya hangi milletten insanlar gelmişse, o dillerde şarkılar söyleniyor. Otele geldik ve yattık.

Sabah kahvaltımızı otelde yaptık. Bugün mihmandarımız Şamil de gelecek. Şamil geldi. Raşit bize hediye olarak birer baston ve birer de hançer almış.

Mohaçkale'nin çarşısını gezeceğiz. Çarşı dedikleri yer bizim pazarlara benzeyen bir yer. Giyim eşyaları zaten Türkiye'den geliyor. Çin malı, burada da çok. Hava da oldukça sıcak olduğu için alışverişi çabuk bitiriyoruz.

TÜRKİYE'YE DÖNÜŞ

Saat dörtte havaalanına gideceğiz, 7.30'da uçak kalkacak. Bir aksilik olmaz inşallah, diyor herkes.

Raşit ve Şamil bizi havaalanına getiriyor. Beklemeye başlıyoruz. Biletlerde problem var. Bekliyoruz. Raşit uğraşıyor. "Fazla bilet satılmış" deniyor. Bekliyoruz. Dağıstan Havayolları İstanbul'a haftada iki sefer yapan tek şirket olduğu için yoğunluk var, uçaklar eski ve yolcu profili belli. Bavulcular. Bu yüzden firma uçaklara fazla önem vermemiş gibi. Açıklamalar yeterli değil. Uçağa bineceğimize saat sekizde kontrolden geçinceye kadar emin olamadık. Yani dört saatlik stresli bir beklemeden sonra uçağa bindik. 8.30'da uçak havalanacak. Gelirken manzara aynı. Bavul ticareti yapan kadınlar çoğunlukta. Nihayet havalandık ve Türkiye semalarını gece karanlıkta geçerek İstanbul'a geldik. Gece İstanbul'u yukarıdan seyretmek bir başka oluyormuş. Manzara mükemmel.

On günlük seyahatimiz sađ salim bitmiřti. Oralardan ayrıldıđımıza űzűldűk, evimize gideceđimize sevindik. İki arada bir dereye kaldık. Nogay ellerini gűrdűđűműze, kardeřlerimizin bize olan ilgi ve alakasına, hasrete ve kavuřmaya řűkrederek evlerimizin yolunu tuttuk.

Eylűl 2008